

STUDIE

Česko-slovenské vzťahy na poli knižnej kultúry (1918–1939)

MONIKA KAPRÁLIKOVÁ

Czech-Slovak relations in the field of book culture (1918–1939)

The paper offers a probe into a specific topic that has not yet been much discussed in the context of relations between Czechs and Slovaks, namely their cooperation in the field of book culture during and immediately after the end of the First Czechoslovak Republic. Using available archival and library sources, it provides information on the three most important Czech publishing projects in terms of their influence on the development of Slovak literature. On the one hand these projects took advantage of the new political context and the Slovak book market, which was undergoing a transformation, on the other hand, they also created the conditions for original artistic creation and translation and even successfully promoted Slovak authors abroad.

The paper selected publishers who published Slovak literature in its original versions and omits a set of Slovak textbooks, dictionaries, anthologies and other printed materials that were intended to help in the organisation of the new state and that dominated the period discussed in terms of volume. It examines and evaluates the Slovak production of three Prague publishing houses: L. Mazáč, Melantrich and Družstevní práce.

Keywords: Czech-Slovak cooperation, book culture, Slovak literature, Czech publishers, L. Mazáč, Melantrich, Družstevní práce

Na začiatok je dobré si položiť otázku, prečo je v kontexte témy česko-slovenských a slovensko-českých vzťahov v rokoch 1918–1939 dôležité zaoberať sa knižnou kultúrou a českými nakladateľmi slovenskej literatúry zvlášť. Spolupráca na knižnom poli existovala už pred rokom 1918 a aj vtedy, hoci vzácne,

zahŕňala české vydania slovenských diel v pôvodine. Po založení nového štátu sa však zásadne zmenila početnosť a žánrová pestrosť slovacík a prehĺbila sa úloha, ktorú českí nakladatelia v slovenskom prostredí zohrali. A práve na ich nedocenenú, formatívnu úlohu v kontexte rozvoja slovenskej medzivojnovej literatúry by sme radi v našom príspevku upozornili.

Aj napriek relatívnej časovej blízkosti témy, bádateľ narazí na niekoľko drobných heuristických výziev. Skúmanie mu sťažujú nekompletnosť a fragmentovaná povaha nakladateľských archívov a nekompletnosť knižných sérií v akvizíciách obidvoch národných knižníc. Ak sa nechce spoliehať len na súpisy vydaných kníh, nevyhnutnou cestou je vlastná zberateľská činnosť a spolupráca so zberateľmi. Mnohé informácie uvedené v príspevku vzišli práve z takejto spolupráce. Dopĺňali sme ich údajmi zo zbierok Knihovny Památníku národného písomníctva (PNP), dobovou tlačou a príležitostne aj s memoárovou literatúrou. Príspevok nadväzuje tiež na publikácie Anny Zelenkovej a Milana Pokorného, ktorí spracovali a komentovali špeciálnu bibliografickú databázu slovacík vydaných v Čechách v rokoch 1900 až 1925¹, a na predchádzajúci výskum autorky. Ďalšími zdrojmi boli osobné a nakladateľské fondy uložené v Literárnom archíve PNP, v Archíve Knihovny Národného muzea v Prahe, v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine.

Tradícia versus nové výzvy

Vydanie pôvodných diel v slovenčine v Čechách a na Morave bolo až do založenia spoločného štátu ojedinelým javom. Slovenskí autori a slovaciká sa síce v českých nakladateľstvách objavovali aj pred rokom 1918, tieto publikácie však boli primárne určené pre domáci trh, a až na niekoľko vydaní slovenskej poézie v origináli vychádzali v bibličtine, v slovakizovanej češtine alebo boli do češtiny preložené.

Obrodenecká nakladateľská činnosť bola úzko naviazaná na potreby národného hnutia a ako taká kopírovala vývoj vo vzájomných česko-slovenských

1 ZELENKOVÁ, Anna – POKORNÝ, Milan: Recepčia knižných slovacík a slovenská literatúra v českých nakladateľstvách v období 1900–1925. In: *Západoslovenské literatury v českém prostředí ve 20. století*. Praha 2004, s. 223–265. Tiež ZELENKOVÁ, Anna – POKORNÝ, Milan: Recepčia knižných slovacík v českom kontexte 1900–1918. In: *Česko-slovenské vzťahy v slovanských a stredoevropských súvislostiach. (Meziliterárnosť a areál)*. Eds. Pospíšil, Ivo – Zelenka, Miloš. Brno 2003, s. 9–21 a ZELENKOVÁ, Anna – POKORNÝ, Milan – POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš (eds.): *Česko-slovenské vzťahy, Evropa a svět*. Brno 2004, s. 123–134.

vzťahoch. Aj tu snahy o spoluprácu utlmil proces štandardizácie slovenského jazyka a s výnimkou vydaní prác Boženy Němcovej sa slovenská tematika vracia do českých nakladateľstiev až po neúspešnom rakúsko-českom vyrovnaní a pod vplyvom aktivít českých slovakofilov, Jaroslava Vlčka a činnosti Československej jednoty. Slovenské texty sa objavujú ako súčasť antológií ľudovej slovesnosti, školských čítaniek, formou cestopisov a v hojnom počte aj v edíciách rozprávok a reedíciách Němcovej prác.² Pomerovo menej prítomná je však slovenská pôvodná tvorba, čo je podmienené najmä ekonomickými ohľadmi a malým záujmom českých kníhkupcov. Nakladatelia siahajú po reedíciách overených diel a vyhýbajú sa málo známym alebo začínajúcim autorom. Z hľadiska literárno-historického sa len výnimočne púšťajú do prvých vydaní³ a ich prezentácia slovenskej literatúry je na rozdiel od poľskej či ruskej len príležitostná a nesystematická.

Najvydávanejším dielom v Čechách a na Morave na začiatku 20. storočia je básnická skladba *Slávy dcéra* Jána Kollára, ktorý je zároveň aj najvydávanejším slovenským autorom. Nasledujú Martin Kukučín, Ferdinand Dúbravský, Jozef Gregor-Tajovský a Svetozár Hurban-Vajanský.⁴ Pre vyššie zmienenú finančnú rizikovosť vydaní vychádzajú slovenskí autori najmä vo veľkých nakladateľských domoch, ktoré v prípade neúspechu vedia lepšie znášať možnú stratu. Českým vydavateľom s najväčším množstvom vydaných slovenských kníh je do vzniku ČSR nakladateľský dom Otto, v menšom rozsahu nájdeme slovaciká tiež u Vilímka, Bačkovského, Laichtera, Topiča, Šolca a Plačka.

Situáciu zásadne zmení vznik spoločného štátu, ktorý prinesie nielen podmienky, ale aj politickú objednávku na podporu takejto spolupráce. Aktívnu knižnú výmenu však komplikuje pretrvávajúca duálnosť legálneho systému, ktorý kopíroval niekdajšie pred- a zalitavské delenie monarchie, čo sa vo sfére knižného podnikania najviac premietalo v živnostensko-právnej sfére. Kým na českom území po vzniku republiky zostal v platnosti rakúsky živnostenský poriadok, na Slovensku platila uhorská úprava z roku 1884. V snahe zjednotiť systém pri zachovaní niektorých slovenských špecifik recipovaných uhorskou právnou úpravou mal situáciu riešiť špeciálny právny predpis, ktorý by „rozšíril na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi pôsobnosť ustanovenia rakúskeho živ-

2 ZELENKOVÁ, Anna – POKORNÝ, Milan: *Recepcia knižných slovacík a slovenská literatúra v českých nakladateľstvách v období 1900–1925*, s. 13.

3 Výnimku predstavujú *Básne biblické* P. O. Hviezdoslava, *Slovenské obrázky* J. Gregora-Tajovského a *Obráz Jurigov* F. Dúbravského. Z literárno-historického pohľadu sú dôležité zborníky *Slovenská čítanka* a *Sborník slovenskej mládeže*. Podľa ZELENKOVÁ, Anna – POKORNÝ, Milan: *Recepcia knižných slovacík a slovenská literatúra v českých nakladateľstvách v období 1900–1925*, s. 15.

4 Tamže.

*nostenského poriadku v poslednej textácii r. 1907, čiastočne upravenú*⁵ 10. októbra 1924 Národné zhromaždenie československej republiky schváli Živnostenský zákon pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ani jeho prijatím sa však duálnosť situácie úplne nevyriešila. Kým napríklad v Čechách a na Morave zriadenie tlačiarne, nakladateľskej aj kníhkupeckej živnosti podliehalo koncesii a schváleniu stavovskou organizáciou, ktorá vystupovala ako garant odbornej kvalifikácie žiadateľa, na Slovensku zákon koncesoval len „*mechanické alebo chemické rozmnožovanie literárnych a umeleckých výrobkov*“,⁶ teda medi-, oceľo-, drevo- a kníhtlačiarske živnosti. Vydavateľstvá a kníhkupectvá zadefinoval ako slobodné živnosti a ich zriadenie stačilo oznámiť s predložením dokladu o zaplatení inkorporačnej dane príslušným úradom.⁷ V praxi to znamenalo, že sa obchod s knihami stal prístupný aj osobám bez kvalifikácie – papiernikom, knihárom či obchodníkom s rozličným tovarom – na čo začali obratom reagovať záujmové kruhy. A hoci kníhkupectvá a vydavateľstvá zo zákona nepodliehali garancii a spravovaniu stavovských orgánov, tie aj napriek tomu vznikli. Tým najdôležitejším z nich bol Sväz kníhkupcov a nakladateľov pre Slovensko a Podkarpatskú Rus, ktorý vznikol po vzore českého Sväzu kníhkupcov a nakladateľov, založeného ešte v roku 1879. Ustanovujúce stretnutie slovenskej organizácie sa odohralo vo februári 1924 v Trenčianskych Tepliciach, kde sa z potreby organizácie stavovského života na Slovensku, prechádzajúceho veľkými národnostnými a majetkovými zmenami, stretli pražskí členovia spolku a vyše 30 slovenských aj podkarpatoruských delegátov. Vzniknutý slovenský Sväz fungoval ako pobočka českého spolku a stal sa tak prvou slovenskou stavovskou štruktúrou na tomto poli. „*Naši ojedinelí predprevratoví kníhkupci a nakladatelia akosi nemohli rozvinúť širšiu organizáciu, lebo kruté časy útlaku to nedovoľovali. Dnes už aj v tomto ohľade spravili sme značný pokrok kupredu*“, komentoval udalosti v *Československom kníhkupcovi* mladý typograf Ján Horáček.⁸ Niekoľko týždňov na to sa český spolok premenoval na Zväz kníhkupcov a nakladateľov Československej republiky, ktorým už reflektoval novú situáciu a jeho Slovenskú sekciu viedol známy martinský vydavateľ Jozef Gašparík-Leštinský. Na počiatky spolupráce si po rokoch zaspomínal zapisovateľ sekcie Ján

5 VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL, Vilém: *České právní dějiny*. Plzeň 2008, s. 489.

6 Živnostenský zákon pre Slovensko a Podkarpatskú Rus č. 259 z 10. 10. 1924, online in: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3740/1/2/zakon-c-259-1924-sb-zivnostensky-zakon-pro-uzemi-slovenska-a-podkarpatske-rusi> (23. 6. 2022).

7 ROGULOVÁ, Jaroslava: *Knihy a spoločnosť na medzivojnovom Slovensku*. In: ROGULOVÁ, Jaroslava a kol.: *Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti 1918–1938*. Bratislava 2009, s. 117.

8 HORÁČEK, Ján: *Krásy čierneho umenia*. Bratislava 1988, s. 118.

Ján Horáček ako faktor Slovenskej tlačiarne v Bratislave, 1920 (SNK – LA, Martin)

Horáček: „Spolupráca s pražskou centrálnou organizáciou bola vzorná. Pomáhali nám, kde bolo potrebné. Jej funkcionári nás radi navštevovali na Slovensku, zúčastňovali sa našich schôdzí a porád. Ale problémov bolo mnoho.“⁹

Jeden z hlavných problémov slovenského knižného trhu v prvých poprevratových rokoch predstavoval nedostatočný odbyť a nerozvinutá kníhkupecká sieť. Slovenský čitateľ si cestu ku knihe z ekonomických aj vzdelanostných príčin ešte len hľadal, pričom na Slovensku bolo v roku 1919 evidovaných len 15 kníhkupcov.¹⁰ Ako prirodzené sa javili nádeje, že by slovenské knihy mohli expandovať na český trh. Formálne tomu napomáhalo ustanovenie československého jazyka v jeho dvoch oficiálnych variantoch a tiež fakt, že české knihy sa v ponuke slovenských kníhkupectiev už objavovali. Ani nový politický kontext však nepodnietil záujem českých kníhkupcov a českí čitatelia zatiaľ neboli privyknutí slovenskú knihu vyhľadávať. Dôvodom bola najmä nedostatočná propagácia slovenských vydavateľov,¹¹ ktorí knižné novinky zvyčajne oznamo-

9 Tamže, s. 119.

10 *Kníhkupecký oznamovateľ*, roč. 27, č. 15, 1919. Podľa SIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK Jiří: *Knihy kupovati...* Praha 2015, s. 238.

11 Tradičné slovenské vydavateľstvá – Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Martine, Matica slovenská, nábožensky orientované spolky *Tranoscus* a *Spolok Sv. Vojtecha* či regionálni vydavatelja: senicko-trnavská *Bežova kníhtlačiaren*, *myjavská tlačiarne* a vydavateľstvo *Daniel Pažický*, *banskobystrické nakladateľstvo Filip Machold* a ďalšie. Z pomedzi novozaložených podnikov sa čoskoro výraznejšie vyprofilovali: *Akademia* – nakladateľstvo a rozširovanie

vali len v tlači. „Obyčajne sa celá propagácia nového diela obmedzí na to, že vydavateľstvo rozošle redakciám časopisov neúhľadné, šablónovité, na stroji rozmnožené referáty, zostavené redaktorom alebo lektorom v poslednej chvíli, napochytre a bez akejkoľvek ambície,“ charakterizoval pomery na Slovensku Dobroslav Chrobák.¹² Hoci pripúšťal, že kvôli predprevratovým pomerom nemohli slovenskí vydavatelia nadviazať na predchádzajúcu obchodnícku tradíciu, vyčíta im diletantizmus a náhodnosť propagácie, za ktorú najviac pranieruje Maticu slovenskú. Pomalé prispôsobovanie sa novým formám propagácie, reklamy a prezentácie kníh, ktoré sa už v českej časti republiky používali, vnímal aj Ján Smrek: „[Vydavatelia] Tlačili len čo najmenej kníh, oproti mladým autorom mali apriórnu nedôveru a ak niečo aj vydali, nechávali to ležať vo svojich skladoch, posypané naftalínom. Nevedeli alebo nechceli vedieť o modernom organizovaní predaja kníh, ktorého hlavnou podmienkou je – dobrá a systematická reklama.“¹³

Československý vydavateľský a kníhkupecký trh však aj napriek špecifickým rozdielom slovenskej časti prekvital a najmä v prvom decéniu republiky nabral konjunktúrny charakter. V snahe zabudnúť na traumatické zážitky vojny sa kniha osvedčovala ako dostupný a vyhľadávaný prostriedok zábavy. S meniacou sa sústavou školstva sa menili staré rakúsko-uhorské učebnice a knihy sa dopĺňali aj do novozaložených verejných knižníc. Situácia viedla najmä v českej časti republiky k enormnému nárastu vydavateľstiev a keďže slovenskí nakladatelia nestíhali pokrývať rastúci domáci dopyt, príležitosť k expanzii smerom na východ začali čoskoro využívať české a moravské nakladateľstvá. Svoje pobočky v Bratislave otvorili veľké podniky ako Melantrich, Fr. Borový alebo Státní pedagogické nakladateľství. Ostatní umiestňovali svoju produkciu na slovenskom trhu cez kníhkupcov alebo, čo sa osvedčovalo najviac, prostredníctvom cestujúcich obchodných agentov. Veľkým stimulom a motiváciou na Slovensku boli tiež štátom dotované zákazky. České knihy tak síce vytlačili z knižníc nemecké a maďarské publikácie, dusili však už aj tak dosť nízky záujem o pôvodnú slovenskú tvorbu. Ak sa na knižnú produkciu pozrieme z pohľadu čísel, tak z celkovej československej produkcie v roku 1929 vznikalo v Čechách a na Morave

kníh a Bibliotheka v Bratislave či knihtlačiareň a vydavateľstvo Urbánek a spol. v Trnave. Viac ROGULOVÁ, Jaroslava: *Knihy a spoločnosť na medzivojnovom Slovensku*, s. 119.

12 CHROBÁK, Dobroslav: Propagovanie a podporovanie slovenskej literárnej tvorby. In: *Cesta za umením*. Bratislava 1957, s. 173–174.

13 Slovenská národná knižnica – Literárny archív Martin (ďalej SNK-LA), f. Ján Čietek-Smrek, sign. 39 E 14, SMREK, Ján: Aký význam má Praha pre povznesenie slovenskej literatúry (rkp.).

až 74 percent.¹⁴ Celkom prirodzene preto rástli očakávania pomoci českej strany pri šírení a propagovaní slovenskej literatúry.

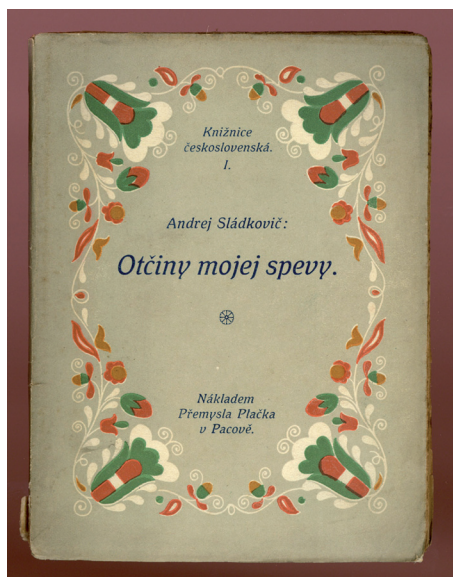
Vydávanie slovacík a výber titulov u českých a moravských nakladateľov však až do roku 1925 kopírovalo predchádzajúci vývoj a zostávalo nesystematické a roztrieštené. Z hľadiska žánrového spektra tu prevládali slovenské jazykové príručky, antológie, rôzne učebnice i slovníky, ktoré mali slúžiť pri organizácii nového štátu. Objavovali sa prehľadové publikácie približujúce slovenskú prírodu, ľudovú kultúru a dejiny, ako aj prvé výstupy českých odborníkov, ktorí prichádzali do novozaložených vedeckých a pedagogických inštitúcií. Najťažšiu cestu k čitateľovi si však naďalej nachádzala pôvodná slovenská tvorba. Prvý samostatný výbor slovenskej poézie *Hlas Tatry* vyšiel len pár mesiacov pred vznikom republiky v nakladateľstve Topič. Usporiadal ho literárny historik František Frýdecký a básnik Jaromír Borecký ho zaradil do básnickej edície *Hovory básníku*. Sám pritom komentoval dovtedajšie neľahké prenikanie slovenských básnikov k českým čitateľom, ktorému mala uvedená antológia pomôcť: „*Kéž antologie, třeba neveliká, vydána v době dějinně významné, přispěje svým burcujícím zvukem k duševnímu spojení obou básnických větví jednoho tak šumného a plodonosného štěpu.*“¹⁵

Prvý pokus o systematickejšie predstavenie slovenských autorov podnikol pacovský nakladateľ Přemysel Plaček, ktorý sa bezprostredne po vojne a po vzniku štátu pustil do vydávania slovenskej prózy a poézie v edícii *Knížnica československá* (1918–1919, 12 zv.). Druhým nakladateľským domom, ktorý bezprostredne po vojne vydával slovenskú tvorbu už v dvoch edíciách je František Bačkovský, resp. jeho syn Jindřich. Kým séria *Slovenské besedy* (1919–1920, 3 zv.) stihla predstaviť len tri publikácie P. Orságha Hviezdoslava, M. Kukučina a S. Hurbana-Vajanského, edícia nazvaná *Jindř. Bačkovského Československá národní četba* sa v takmer päťdesiatich zväzkoch snažila podať obraz domáceho písomníctva devätnásteho storočia, v rámci ktorej zahrnula necelú desiatku slovenských titulov. Aj napriek snahe obidvoch nakladateľstiev o ucelenejší pohľad na slovenskú literatúru zostával ich prehľad nekompletný a zameraný najmä na autorov 19. storočia.

Prvým českým nakladateľom, ktorý umožnil slovenskej literatúre snívať až rockefellerovský sen a upriamil na ňu systematický pohľad, bol pôvodne mladý, len 25-ročný podnikateľ s umeleckými predmetmi Leopold Mazáč. V rokoch 1925–1939 vydal v niekoľkých samostatných edíciách viac ako štyristo slovacík

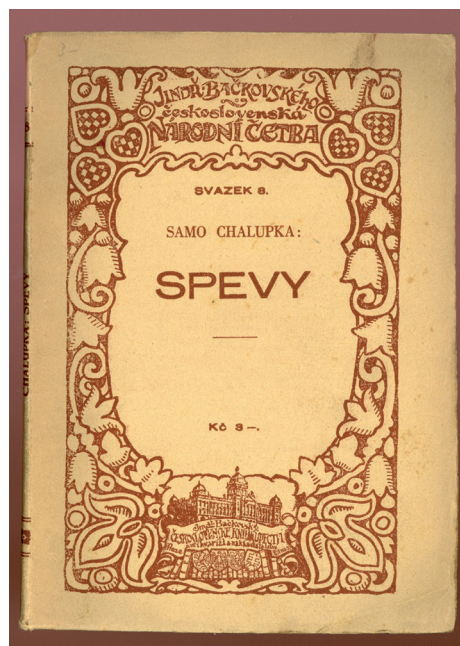
14 GOLUB, Ilja: *Knihy v době krise. Literární produkce Československé republiky 1929–1935*. Praha 1937, s. 42.

15 FRÝDECKÝ, František: *Hlas Tatry. Anthologie z básníku slovenských od Jána Hollého po dobu nejnovější*. Praha 1918, s. 124.

Výber z kníh Plačkovej slovenskej série nazvanej príznačne dobe, v ktorej vznikla *Knižnice československá*

a v polovici tridsiatych rokov otvoril v centre Prahy prvé Slovenské kníhkupectvo s Výstavnou sieňou Elánu a prednáškovou sálou. Od roku 1930 pridal aj v slovenčine redigovaný literárno-umelecký mesačník *Elán*, ktorý sa vďaka jeho hlavnému redaktorovi J. Smrekovi stal jedným z najdôležitejších slovenských kultúrnych časopisov vôbec.

Bačkovského slovenské tituly vydávané v edíciách *Slovenské besedy* a *Jindř.* Bačkovského *Československá národní četba*

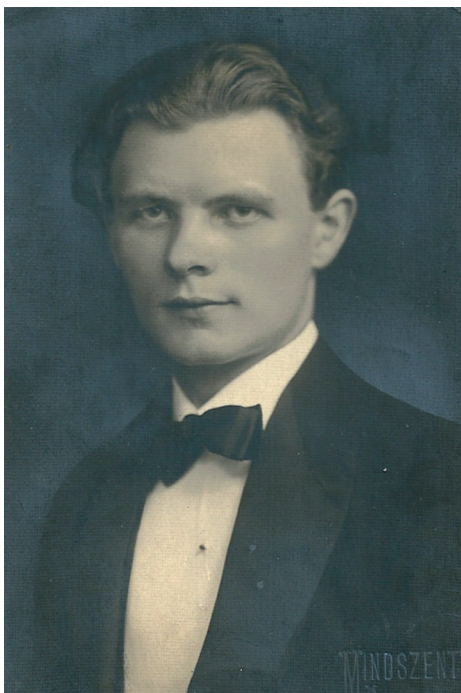
Od obchodníka k nakladateľovi

Leopold Mazáč bol mladý český obchodník s umeleckými predmetmi, ktorý tieto predmety zo začiatku ako obchodný cestujúci aj sám predával. K jeho prerodu na nakladateľa de facto dopomohla náhoda v podobe stretnutia s mladým slovenským študentom práv Michalom Zibrinom, ktoré sa stalo zásadným pre celé ďalšie Mazáčove smerovanie.¹⁶ Stretli sa v období jeho prvých obchodných úspechov a vďaka blízkeму vzťahu sestry Pavly so Zibrinom sa pravdepodobne bližšie zoznámil aj s fungovaním Sväzu slovenského študentstva. Keď v roku 1924 už Zibrin zastával funkciu predsedu študentského zväzu, jeho členovia pomáhali mladému podnikateľovi s distribúciou umeleckých predmetov. Celkom prirodzene sa preto na jeseň toho istého roku, keď hľadali finančné krytie pre svoj plán vydať almanach, ktorý by do spolkovej pokladnice priniesol finančné prostriedky, aby mohli naplniť svoj cieľ – podporu nemajetných členov – obrátili na mladého podnikateľa. Almanach však Mazáč financoval anonymne, pretože jeho registrovaná veľkoobchodnícka živnosť mu nakladateľské podnikanie neumožňovala a spoluprácu na ňom oficiálne priznal až o osem rokov neskôr.¹⁷ Nezaprel však obchodného ducha a svoju finančnú podporu podmienil strategickým uvedením knihy na vianočný trh. Publikácia, formou nakoniec blízka antológiám, priniesla ukážky z tvorby a krátke medailóny o 31 autoroch a pod názvom *Sborník mladej slovenskej literatúry* vyšla na začiatku decembra 1924 v žižkovskej tlačiarni Pragografia v náklade päťtisíc kusov. Jej editorom sa stal J. Smrek a o jej predaj sa postarali študenti vracajúci sa na Slovensko na vianočné prázdniny.

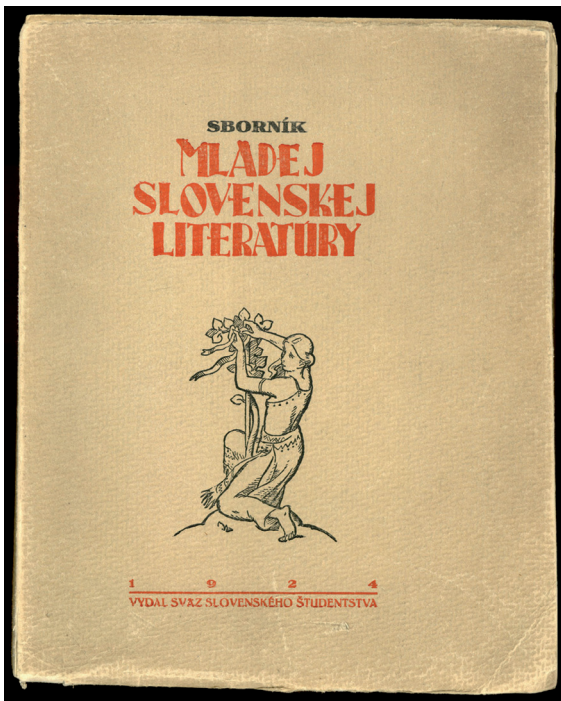
Dobré načasovanie a predaj priamo domov spôsobili, že už v marci 1925 Mazáč uviedol na trh druhé i tretie, luxusnejšie vydanie v koži. Neostalo však len pri tom. Finančný úspech zborníka, ktorého sa predalo celkovo 12 tisíc kusov, odhalil nové podnikateľské možnosti na Slovensku a Mazáč s talentom praktického obchodníka si to uvedomoval. Po diskusiách so zväzom a J. Smrekom o tom, že by úspešný zborník mohla nasledovať edícia, ktorá by postupne predstavovala jeho autorov individuálne, sa rozhodol požiadať o nakladateľskú koncesiu. „*Jmenovaný Svaz dal vlastně podnět k založení mého nakladatelství. (...) Spočátku nebyli ani sledovány cíle výdělečné, ale když se vidělo, že kniha jde*

16 Podrobne o vzniku nakladateľstva KAPRÁLIKOVÁ, Monika: Vydavateľské aktivity Leopolda Mazáča v oblasti slovenskej literatúry. In: *Knihy 2017. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin 2017, s. 258–278.

17 Aj to len na treťom vydaní, keď už disponoval vydavateľskou koncesiou. Literárni archiv Památníku národného písennictví Praha (ďalej LA PNP), f. Svaz knihkupců a nakladatelů, sign. 1623, List L. Mazáča Svazu knihkupců a nakladatelů z 25. 1. 1933.

Leopold Mazáč (LA PNP, Praha)
a Ján Smrek (súkromný archív
rodiny) v čase ich prvého
stretnutia a obálka zborníka,
ktorý odštartoval ich štrnásťročnú
spoluprácu

na odbyt, byli založeny ďalšie slovenské sbírky,¹⁸ priznáva svoj pomer k zväzu v liste stavovskej organizácii neskôr Mazáč. Narazil však na prísne pravidlá pražského Grémia knihkupců a nakladateľů, ktoré vystupovalo ako garant odbornej kvalifikácie a spochybnilo jeho zámer. „Nemůžeme se shostiti dojmů, že pan žadatel úmysl vydávání slovenských knih zdůrazňuje jen proto, aby důvody byly silnější a koncese spíše bylo dosaženo. Vždyť kvalifikace, kterou prokazuje k tomu nijak nedostačuje a odborné způsobilosti vůbec neprokazuje. Varujeme proto před rozmnožováním oprávnění ku živnosti nakladatelské, když není zde záruk její zdárného provozování ve vydávání věcí jen dobrých a doporučujeme zamítnutí žádosti p. L. Mazáče,¹⁹“ napísalo vo svojom stanovisku grémium. Vydavateľskú živnosť L. Mazáčovi však Magistrát hl. mesta Prahy 5. novembra 1925 predsa len vydal. V ovzduší novej štátnosti pravdepodobne zavážil práve zámer vydávať a pomôcť slovenskej knihe. O tri mesiace sa stal riadnym a činným členom Svazu nakladateľů a knihkupců a obratom požiadal aj o udelenie knihkupeckého oprávnenia, čo sa grémiu opäť nepozdávalo a na svojom rokovaní uznieslo neodporučiť jej udelenie: „Ve vědomí svého nedostatku odborné kvalifikace pokusil se p. Leopold Mazáč o získání koncese nakladatelské a když té získal, přichází se žádostí další. Žádáme slušně, aby bylo konečně uznáno, že stav knihkupecký má býti přístupným jen těm, jež stav onen svým životním povoláním učinili.“²⁰ Nevieme, čím nakoniec mladý podnikateľ úrady presvedčil, ale napriek snahe grémia ochrániť nakladateľský stav od nevyučených knihkupcov nakoniec 28. apríla 1926 získal aj knihkupeckú živnosť. Čoskoro si vytvoril filiálky v Liberci a Bratislave. Pôvodná „Firma L. Mazáč“ sa definitívne profilovala už len ako nakladateľstvo a knihkupectvo, a tak ju aj v roku 1930 zapísal do obchodného registra. Ani prerod z obchodníka na nakladateľa nebol kompletný, pretože podnikateľom Mazáč nikdy neprestal byť. Obchod s umeleckými predmetmi si udržal počas celej svojej vydavateľskej aktivity a za účelom výroby a predaja kópií slávnych sôch si vytvoril novú akciovú spoločnosť Akropolis. Obidve podnikateľské činnosti pritom prepájal, keď sa umelecké predmety vytvorené na mieru konkrétnym vydaniam a edíciám stali súčasťou jeho knihkupeckej ponuky.

Paradoxom Mazáčovho nakladateľského príbehu je skutočnosť, že aj napriek nedostatku odbornej prípravy sa v priebehu desiatich rokov vypracoval na jedného z najprosperujúcejších medzivojnových nakladateľov, čo mu otvorilo brány do Predsedníctva Svazu knihkupců a nakladateľů, teda organizácie, ktorá pôvodne neodporučila udeliť mu koncesie. Za jeho úspechom nestála len slo-

18 Tamže.

19 Tamže, sign. 1623, Licencie.

20 Tamže.

Pracovníci vydavateľstva L. Mazáča pred hlavným vchodom, b. d. (AK NM, Praha)

venská literatúra. Od roku 1926 rozbehol na zisk orientované nenáročnejšie české edície a pri odbyte využíval tiež spoluprácu so štátnymi a záujmovými inštitúciami. Vďaka zameraniu na nenasýtený slovenský trh a slovenským spolupracovníkom však jeho slovenské portfólio kvalitatívne aj kvantitatívne rástlo a stávalo sa dobre etablovanou značkou.

Činnosť L. Mazáča a jeho význam v dátach²¹

Prvou slovenskou edíciou, ktorá začala v novozaloženom nakladateľstve vychádzať, bola *Edícia mladých slovenských autorov* (1925–1937, 61 zv.). Konceptne nadväzovala na *Sborník* a predstavovala najväčšiu medzivojnovú edíciu novej pôvodnej tvorby. Hoci vo vydávaní slovenskej literatúry stále dominovala *Matica slovenská*, všetko, čo bolo „v kvase“, vychádzalo u Mazáča. Jej predaj však

21 Pre podrobné informácie o zameraní a konkrétnych podnikateľských aktivitách Leopolda Mazáča na Slovensku pozri STEGUROVÁ-JELÍNKOVÁ, Marcela: Mazáčovo nakladateľstvá – jeho vznik, rozvoj a význam v oblasti šírenia slovanskej literatúry. In: *Knihovna*, 1981, č. 12, s. 47–77 a KAPRÁLIKOVÁ, Monika: *Za hranice provincie. Ján Smrek a jeho E/elán*. Bratislava 2017, s. 81–184.

napriek očakávaniu nekopíroval rýchly úspech zborníka a vydávanie už rok po spustení pauzovalo. Na distribúcii EMSA sa naplno ukázala počiatočná nerozvinutosť a pomalá transformácia slovenského knižného trhu. Obavy o budúcnosť série vyjadril aj jej redaktor J. Smrek v liste L. N. Zvěřinovi z marca 1926. Kvôli správe Mazáča o viaznucom predaji sa „*necítíl příjemne*“, no nádejal sa, že EMSA bude pokračovať.²² Vydávanie série sa nakoniec v roku 1927 obnovilo a edícia sa stala vlajkovou loďou nakladateľstva. Zväzky pribúdali v počte štyri až päť ročne. Defilujú v nej autori zborníkových príspevkov: Ján Alexy, Ján Hrušovský, Jozef Cíger-Hronský, Emil Boleslav Lukáč, Milo Urban, Jožo Nižnanský (ešte ako básnik), Ivan Horváth, Štefan Letz, Ervín Holéczy, Štefan Krčméry i nezborníkoví autori – Martin Rázus a Ladislav Nádaši-Jégé. EMSA vychádzala v náklade 1 000 – 1 500 kusov kníh poézie a 2 000 – 3 000 prózy. O výške nákladu rozhodovalo, či išlo o známeho autora, alebo debutanta. Všetky diela M. Rázusa napríklad vyšli v trojtisícovom náklade, kým Urbanovičov debut *Oráčina* v počte dvetisíc kusov. Z niektorých reedícií sa dokonca na japonskom papieri vytlačil aj malý počet bibliofilských vydání, viazaných v položennej väzbe s podpisom autora. V každej reedícii mal zväzok novú obálku, čo bola zásluha hlavného redaktora J. Smreka, ktorý na spoluprácu od začiatku prizýval i mladých slovenských umelcov. Obálky prvých zväzkov vytvorili Mikuláš Galanda, Anton Jasusch, Jaroslav Jareš, Jaroslav Šváb a Jan Benda, no od roku 1927 až do roku 1933 sa kmeňovým výtvarníkom slovenských edícií stal v Prahe žijúci Martin Benka a po ňom český maliar, grafik a knižný úpravca Alexandr Vladimír Hrska. Obálky edície príležitostne navrhovali aj Jaroslav Vodrážka, Ludmila Rambouská, Štefan Bednár a dokonca i Karel Teige. Vďaka spolupráci s poprednými výtvarníkmi boli jednotlivé zväzky na vysokej grafickej úrovni a viackrát ich ocenili štátnymi i krajinskými cenami. EMSA sa stala útočiskom pre slovenských výtvarníkov, ktorí sa dostávali rýchlejšie do povedomia verejnosti, ako aj prozaikov, ktorí pri desaťpercentnom podiele z predaja u Mazáča mohli po prvý raz konečne „žiť z literatúry“. Podľa spomienok J. Smreka získal M. Rázus za vydanie svojho štvorzväzkového románu *Svety* v roku 1929 až stotisíc korún.²³ Údaj je dnes už len ťažko overiteľný, avšak štedrosť Mazáčových honorárov komentoval v *Národných novinách* aj samotný autor: „*Veď som ja poznal, čo je literárny honorár, iba po vyjdení Svetov u Mazáča, roku 1929, teda keď som už bol 41-ročný. Dotiaľ som pracoval grátis alebo skoro grátis.*

22 LA PNP, f. Ladislav Narcis Zvěřina (1910–1969), sign. 2020, list J. Smreka L. N. Zvěřinovi z 13. 3. 1926.

23 LA SNK, f. Ján Čietek-Smrek, sign. 181 F 38, SMREK, Ján. Slovenský „kultúrny konzulát“ v Prahe. (nekrátený rukopis).

Ukážka obálok Mazáčových kníh v edíciách EMSA a Mazáčova slovenská knižnica

(...) *Za moju prvú knihu Z tichých a búrných chvíľ dostal som vari 800 korún roku 1917, keď koruna letela už nadol.*²⁴

24 Martin Rázus o svojom diele. *Národné noviny*, roč. 67, č. 19, 15. 2. 1936, s. 2.

Na svoje si prišli aj študenti a ich stavovská organizácia, pod ktorej hlavičkou edícia naďalej vychádzala. Študenti-akvizitéri dostávali 25 percent a Sväz 10 percent z predaja. Sväz ako spoluvydavateľ slovenských kníh dostával od nakladateľa mesačne približne 5 000 Kč. Takéto prepojenie bolo výhodné pre obidve strany a v januári 1933 Mazáč upresnil finančnú stránku veci: „SSŠ je zúčastnená na zisku jistými procenty z prodeje a odvedl jsem do konce roku 1932 přes 500.000 Kč (půl milionu Kč). Z těchto peněz jsou udržováni nemajetní studenti na studiích a příjem z knih je jediným příjmem Svazu.“²⁵

Dva roky po EMSA vznikla *Mazáčova slovenská knižnica* (1929–1933, 42 zv.), ktorá sa, podobne ako novozaložené české edície, zameriavala na klasické diela a istú návratnosť investovaných prostriedkov. Prezentovala pôvodne len overených autorov 19. a začiatku 20. storočia – Jána Kalinčiaka, Jána Čajaka, Teréziu Vansovú, Boženu Slančíkovú-Timravu, Jána Záborského a Jozefa Ludovíta Holubyho. Časom sa v nej však objavujú aj medzivojnoví autori, ktorým nakladateľ prisľúbil vydanie knihy, avšak Smrek ju odmietol zaradiť do úzkoprofilovej EMSA – ako napríklad Ján Igor Hamaliar, Peter Jilemnický, Jiří Ota Parnas a Josef Dvořák. Začiatkom tridsiatych rokov sa nakladateľ snažil podchytiť aj slovenského detského čitateľa vydávaním edície *Mladosť* (1930–1938, 31 zv.). Založením tretej edície začala agenda vydávania slovenských kníh prerastať možnosti jedného redaktora a k Mazáčovi nastúpil Smrekov dlhoročný redakčný druh z *Národných novín*, Štefan Letz. De facto tak vznikla slovenská redakcia, ktorá popri dvoch interných redaktoroch a externých spolupracovníkoch zahŕňala ešte sekretárku Máriu Rajniakovú. Š. Letz v nakladateľstve prevzal práce spojené s vydávaním už spomenutej edície *Mladosť* a novozaloženej série *Veľké knihy* (1932–1937, 29 zv.). uvedená nahradila od roku 1932 *Mazáčovu slovenskú knižnicu*, mala sa jej vyrovnáť najmä finančnými ziskami. Edícia vychádzala v nezvyčajne veľkom formáte, odkiaľ pramenil i jej názov a prezentovala oddychové historicko-dobrodružné romány J. Nižnánskeho a J. Hrušovského, ktoré pôvodne vychádzali v intenciách takzvaného ľudového čítania ako príloha novín *Slovenská politika* a *Slovenský denník*. Po komerčnom úspechu v novinách ich L. Mazáč pretiahol do svojho nakladateľstva a ich obchodný úspech ešte znásobil. Predajnosť niekoľkozväzkovej *Čachtickej pani*, *Jánošika*, *Dobrodružstiev Mórica Beňovského* či *Spišského tajomstva* bola veľmi úspešná a prvé dva z uvedených titulov dokonca vyšli až v šiestich vydaniach.

Popri štyroch veľkých edíciách priniesol Mazáč na trh ešte tri rozsahom menšie série: *Osvetová knižnica* (1932–1936, 6 zv.); edícia *Spoločnosť Slovenské-*

25 LA PNP, f. Svaz knihkupců a nakladatelů, sign. 1623, list L. Mazáča Svazu knihkupců a nakladatelů z 25. 1. 1933.

ho domu (1935, 10 zv.) a *Slovenská tvorba* (1936–1939, 9 zv.) a torzom zostal pokus vydávať *Svetové preklady* (1935–1938, 3zv.). Mimo slovenských edícií vydal Mazáč v roku 1931 ešte nový bilancujúci zborník *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká*, pri príležitosti dvadsiateho výročia republiky dvojzväzkové dielo Štefánik a v dvoch samostatných edíciách práce K. Kálala a B. Němcovej.

Zaujímavým aspektom Mazáčových vydaní je ich jazyková otázka. Na používaný úzus slovenčiny dohliadal J. Smrek, odchovanec martinskej školy. Keď v roku 1931 vyšla ministerstvom školstva schválená príručka slovenského pravopisu, ktorú pod vedením českého dialektológa Václava Vážneho pripravil Jazykovedný ústav Matice slovenskej a ktorá v zmysle oficiálnej ideológie približovala obidva oficiálne jazyky na úkor slovenčiny, Smrek sa od začiatku rezolútne postavil proti nej. Novú normu odmietol rešpektovať aj pri apretáciách rukopisov, čo už ale priamo vplývalo na Mazáčove podnikanie. Podľa redaktorových spomienok vtedajší minister školstva Ivan Dérer údajne u nakladateľa zrušil objednávku kníh pre školské knižnice v celkovej sume 50 000 Kč. Mazáč nakoniec rešpektoval redaktorove rozhodnutie nepridržiavať sa oktrojovaných pravidiel s odôvodnením, že väčšina slovenských kultúrnych predstaviteľov novú normu odmietala. Že to pre ekonomicky zmýšľajúceho podnikateľa nebolo jednoduché rozhodnutie, je zjavné. Striktné dodržiavanie vydaní len v slovenčine bolo však zakotvené aj v autorských zmluvách. V zmluve s Ľudmilou Podjavorinskou z roku 1931 sa napríklad píše: „*Knihy však nesmú vyjítí česky, neb české vydání by znemožnilo prodej těchto knih v Čechách a naším účelem je propagovati slovenské knihy mezi českými čtenáři.*“²⁶ Zmluva s Jánom Čajakom z roku 1930 tiež obsahovala jazykovú klauzulu: „*Jelikož však vyjdou knihy slovensky, nesmějí vyjítí česky, neb obě tyto řeči jsou vlastně jazykem jedním (česko-slovenským – M. K.) a není tudíž myslitelné, aby vycházely tytéž spisy dvojmo.*“²⁷ Jedinou Mazáčovou výnimkou z tohto úzu bolo ekonomicky motivované vydanie troch diel populárneho Joža Nižnánkeho *Čachtická pani* (1934), *Spišské tajomstvo* (1935) a *Cholera* (1936) v češtine, mimo edícií.²⁸

Napriek deklarovanému konštatovaniu o propagácii slovenských kníh medzi českými čitateľmi však nakladateľ podnikateľsky cielil primárne na slovenský trh. Do vydání nezaradoval ani diferenciacne slovníčky, ktoré by pomohli neskúsenému českému čitateľovi lepšie porozumieť komplexnosti čítaného tex-

26 Archiv Knihovny Národního muzea Praha (ďalej AK NM), f. Nakladatelství Leopold Mazáč, inv. č. 59/45.

27 Tamže, inv. č. 59/19.

28 Menný zoznam zväzkov všetkých Mazáčových edícií aj s opravami pôvodného Jelínkovej zoznamu je dostupný v KAPRÁLIKOVÁ, Monika: Takmer zabudnutý nakladateľ Leopold Mazáč. In: *Slovenská literatúra*, 2011, roč. 58, č. 2, s. 143–164.

Redaktori
Mazáčovej
slovenskej
redakcie J. Smrek
a Š. Letz
v kancelárii na
Výtoni, 1934
(SNK – LA Martin)

tu, ako to bolo zvykom u iných vydavateľov. Jeho české aktivity na poli slovenských publikácií a literatúry sa sústreďovali na sprístupňovanie, reprezentáciu a systematickú prezentáciu a nie náhodou sa niesli v duchu činnosti Československej jednoty. Práve s ňou totiž na začiatku tridsiatych rokov rozvinul dlhodobú spoluprácu a stal sa jej konzultantom v knižných otázkach. V nespracovanom fonde Československej jednoty v Literárnom archíve Památníku národného písennictví sa nachádza niekoľko archíválií, dokladujúcich túto spoluprácu. Medzi nimi aj písomnosti a fotografie mapujúce prípravu výstavy Slovenská

kniha, ktorá predstavovala slovenskú knižnú tradíciu komplexne a ktorú v októbri v Prahe 1931 otvorila Československá jednota. L. Mazáč bol členom jej prípravného výboru – komunikoval najmä s aktívnymi slovenskými vydavateľmi so zámerom ich predstavenia na výstave. Bol tiež vydavateľom katalógu, ktorý pripravili Flora Kleinschnitzová a Pavel Bujnák a na zadnej strane ktorého mal celostranovú reklamu na svoje nakladateľstvo.²⁹

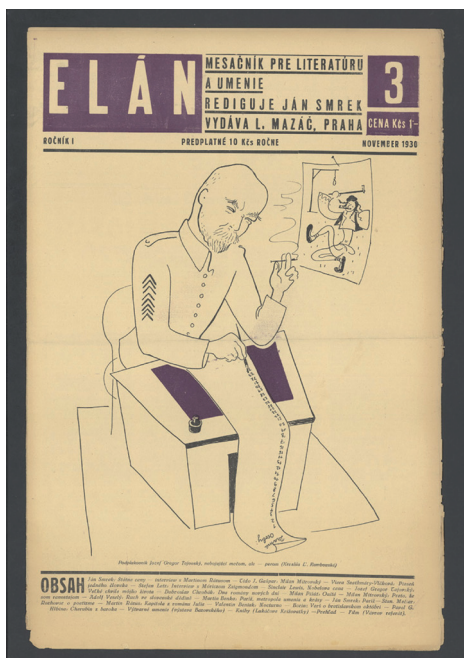
Dôležité miesto v Mazáčových aktivitách zohráva aj pôvodne nakladateľský časopis *Elán*, ktorý vychádzal v Prahe od septembra 1930 do júna 1939. Redaktorsky ho zastrešoval J. Smrek s okruhom v Prahe žijúcich, dochádzajúcich alebo dopisujúcich spolupracovníkov. Poslanie časopisu bolo na slovenské pomery novátorské: „zblížovať autora s obecnstvom, byť kompasom pre čitateľa, byť jeho informátorom v literatúre i ostatných odvetviach umenia ako domáceho, tak i svetového. Tvoríť medzi umelcom ako producentom a obecnstvom ako konzumentom určitý intímny, ba až príbuzenský, rodinný vzťah. Robiť obecnstvu blízkou, a tým i pochopiteľnejšou a sympatickejšou i samú osobu umelcovu, aby sa tak blízkym a dobre pochopeným stalo i jeho dielo.“³⁰ V praxi to znamenalo, že časopis predstavoval umelcov čitateľom nielen cez kritiky, recenzie a ukážky z tvorby, ale aj nekonformne prostredníctvom karikatúr, anekdot a správ zo súkromného života. Hoci *Elán* vznikol ako nakladateľské periodikum, práve pričinením zodpovedného redaktora Smreka sa čoskoro rozvinul na jednu z najdôležitejších slovenských literárno-umeleckých revue. Dôležitú úlohu pri jeho formovaní zohrala práve Praha. Každé číslo obsahovalo početné inzercie a recenzie Mazáčových knižných sérií, ale neslúžil primárne len na propagáciu. Od začiatku publicisticky a kriticky sledoval celú aktuálnu umeleckú tvorbu doma a sčasti aj v zahraničí.³¹

V roku 1933 využil Mazáč ďalšiu podnikateľskú príležitosť a priamo v centre Prahy na Spálenej ulici č. 53 si prenajal prízemie a tri poschodia neskorosecesného paláca. Podnik sa do zrekonštruovaných priestorov presťahoval v októbri 1934, teda presne desať rokov od začatia prác na *Sborníku mladej slovenskej literatúry*. Do firemnej komunikácie zároveň pribudlo kníhkupectvo, ktoré kvôli oddelenej administrácii disponovalo vlastným logom i vlastným hlavičkovým papierom. Odrážalo Mazáčov dôraz na modernú prestavbu paláca a v grafickej skratke prezentovalo práve modernizované výkladné vitríny kníhkupectva. Dôslednosť zamerania na Slovensko sa v komunikácii kníhkupectva

29 KLEINSCHNITZOVÁ, Flora – BUJNÁK, Pavol (eds). *Slovenská kniha. Výstava říjen 1931 – uspořádaná péčí Československé jednoty v Praze*. Katalog. Praha 1931.

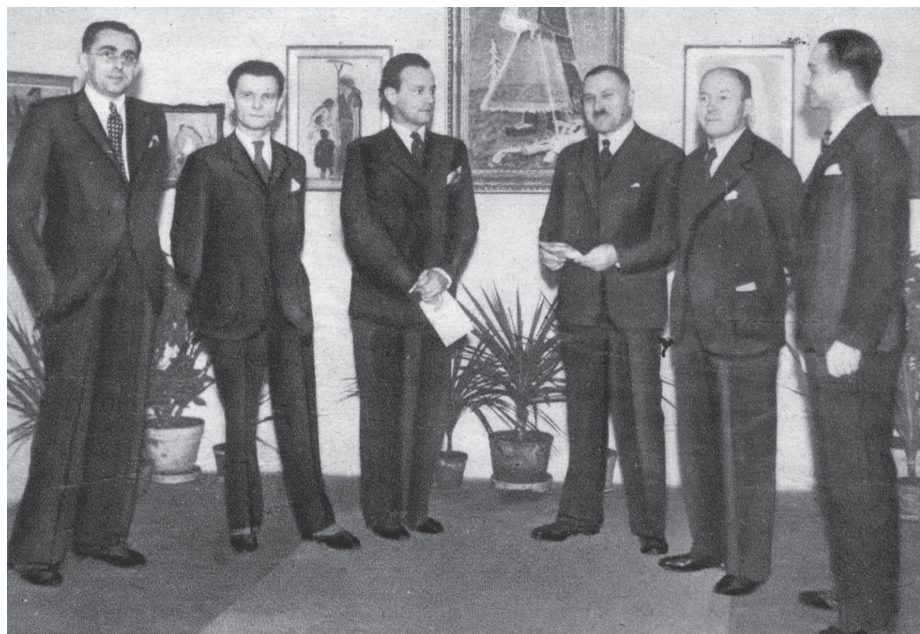
30 SMREK, Ján: Úvodné slovo, in: *Elán*, roč. 1, č. 1, 1930, s. 2.

31 Podrobné informácie o Eláne KAPRÁLIKOVÁ, Monika: *Za hranice provincie – Ján Smrek a jeho E/elán*. Bratislava 2017.

Úprava titulnej strany *Elánu* v prvom a v ďalších ôsmych ročníkoch vydávania u Mazáčov

prejavila v používaní slovenčiny. Už samotné pomenovanie obsahovalo namiesto českého slova „knihkupectví“ jeho slovenský jazykový variant a slovenská forma adresy bola zapracovaná i do loga knihkupectva. Dokonca pozvánka na jeho slávnostné otvorenie, ktorú rozoslali v októbri na množstvo českých i slovenských adries, bola pripravená iba v slovenčine. Slovenské knihkupectvo sa bezprostredne po svojom otvorení 8. novembra 1934 stalo neoficiálnym slovenským „kultúrnym konzulátom“. Aspoň tak zvykli dobové zdroje titulovať Smrekov okruh spolupracovníkov i program, ktorý na seba knihkupectvo prevzalo. Neprezentovalo totiž iba mazáčovské edície, ale predstavovalo vydania slovenskej literatúry komplexne. Bez ohľadu na vydavateľa ponúkalo tituly vydávané v Prahe, Bratislave, Košiciach, Žiline, Nitre či Trnave. A po čase začalo na seba preberať reprezentatívnu funkciu nielen slovenskej literatúry, ale aj kultúry. Koncept knihkupectva podľa vzoru moderných nakladateľských domov dopĺňal ďalší program, ktorý pozostával z autorských večerov, prednášok a výstav. Na tieto podujatia boli už pri prestavbe budovy vyčlenené priestory na prvom poschodí, kde vznikla prednášková sála, a na prízemí, kde sa nachádzala Výstavná sieň *Elánu*. V prednáškovej sále sa zvykli raz za mesiac konať prednášky alebo autorské večery slovenských spisovateľov, ktoré sa často synergicky

Otvorenie výstavy
M. Bazovského v sieni
Elán (SNK – LA Martin)
a pozvánka na túto
výstavu (LA PNP Praha),
1935

eSláEŇ
n u

V Prahe, dátum poštovej pečiatky.

Dovoľujeme si pozvať Vás na

PREDNÁŠKU DR. RUDA BRŤÁŇA

O MLADEJ SLOVENSKEJ POEZII,

ktorá bude v rámci cyklu slovenských autorských večerov v prednáškovej sieni Flánu na prvom poschodí nášho nakladateľstva v Prahe II., Spálená 55. Prednáška bude v utorok 12. novembra 1935 o 18. hodine. Hostia sú vítaní. Vstup je voľný. • S touto prednáškou spojené je otvorenie výstavy nových obrazov

AKAD. MALIARA MILOŠA BAZOVSKÉHO

vo výstavnej sieni Elánu. Úvodné slovo povie minister m. s. poslanec **dr. Juraj Slávik**. Na Vašu návštevu sa teší

Nakladateľstvo L. Mazáča

prekrývali s vernisážou niektorého slovenského umelca, ktorý spolupracoval s nakladateľstvom na obálkach kníh alebo prezentoval svoju tvorbu v časopise. Niektoré dokonca otvárali slovenskí politici, čím narastal ich kultúrno-politický význam. Výstavu M. Bazovského tak v novembri 1935 otváral slovenský politik, diplomat a spisovateľ Juraj Slávik-Neresnický.³²

32 Viac o Slovenskom kníhkupectve KAPRÁLIKOVÁ, Monika: Na okraj Mazáčovho Slovenského kníhkupectva v Prahe. In: *Knižnica*, 2016, roč. 17, č. 1, s. 59–66.

Slovenské kníhkupectvo tesne pred otvorením, 1934 (súkromný archív rodiny J. Smreka)

V tom istom roku expandoval Mazáč obchodne aj do Bratislavy, kde s cieľom profesionalizovať publikačnú aktivitu spolku Slovenská liga sa stal majoritným podielnikom jej nakladateľstva.³³ Dva roky na to po vzore pražského kníhkupectva spoluzaložil na Dunajskej ulici č. 22 jej moderné kníhkupectvo.³⁴ Ak k tomu pripočítame sieť približne 50 obchodných zástupcov, Mazáčova slovacikálna produkcia začala monopolizovať slovenský knižný trh, na čo sa najmä jeho konkurenti začali pozerat' s nevôľou.³⁵ Množili sa sťažnosti stavovskej organizácii aj ponosy na údajné preberanie autorov. Komu to naopak vyhovovalo boli slovenskí spisovatelia, ktorí sa vďaka Mazáčovi dostali do hľadáčika ďalších českých nakladateľstiev. V tom spočíva aj najväčší nakladateľov prínos

33 Zakladajúca zmluva o vzniku Nakladateľstva Slovenskej ligy s firmou L. Mazáč bola schválená Ústrednou správou Slovenskej ligy 14. mája 1934. V komuniké, ktoré rozoslali médiám, stálo, že hlavnou úlohou nakladateľstva bude „vydávanie populárnych kníh písaných v národnom duchu“. *Slovenská liga*, roč. 11, č. 6, 1934, s. 156.

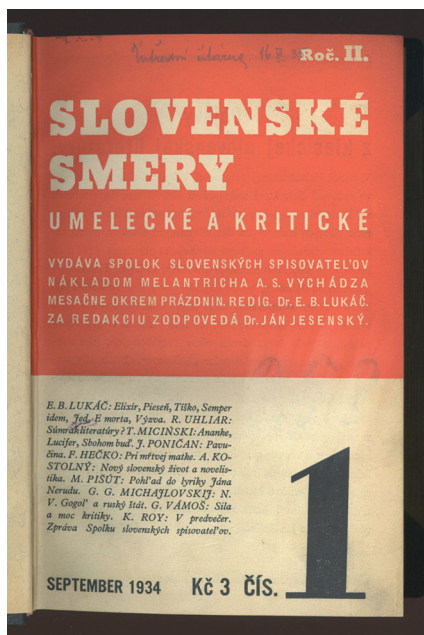
34 Podľa zápisnice zo zasadnutia Ústrednej správy Slovenskej ligy z 27. 5. 1936 spolok zachoval súčinnosť s Mazáčom v otázkach vydávania kníh, jediné, čo si organizácia nárokovala, bola redakcia kníh a vydávanie v slovenských tlačiarňach. Výmenou platil Mazáč SL ročný paušál 40 tisíc Kč a od 1. 9. aj oficiálny prenájom priestorov v Národnom dome na Dunajskej ulici, v ktorom otvoril svoje druhé Slovenské kníhkupectvo. Slovenský národný archív Bratislava, f. Slovenská liga, kartón č. 4, Ústredie (1932–1949).

35 Pozri napríklad list bratislavského kníhkupca Ľudovíta Šturca DP z 18. 5. 1929 v LA PNP, f. Družstevní práce – nakladateľský archív, Urban Milo, ku knihe *Živý bič* (a Hmly na úsvite).

pre slovenskú literatúru. Vydávaním, trhovým honorovaním, kvalitnou úpravou aj literárnou súťažou stimuloval pôvodnú slovenskú tvorbu a formoval slovenský knižný trh. Pre slovenských vydavateľov sa stal referenčnou značkou, a to nielen počas medzivojnovnej republiky, a pritiahol ich pozornosť aj na mladú slovenskú tvorbu. Vo vzťahu k českému trhu svojimi aktivitami systematicky prezentoval aj reprezentoval slovenskú literatúru a kultúru a prelomil mýtus o jej nerentabilnosti. Vďaka jeho činnosti sa o slovenskú literatúru začali zaujímať aj ďalšie české vydavateľstvá.

Ked' dvaja robia to isté...

Pod priamym vplyvom Mazáčových úspechov uviedlo na slovenský trh svoj nakladateľský projekt aj jedno z najvýznamnejších a najproduktívnejších českých nakladateľstiev v medzivojnovom období – Melantrich. Len dva roky po *Mazáčovej slovenskej knižnici* spustilo v roku 1929 vydávanie vlastnej edície, ktorá nápadne pripomínala Mazáčovu sériu staršej literatúry. V porovnaní s ňou však *Melantrichova slovenská knižnica* (1929–1935, 32 zv.) prinášala nielen pôvodné diela slovenských autorov, ale aj na Slovensku dosiaľ absentujúcu prekladovú literatúru. Tá v nej v prvých 19 zväzkoch fakticky dominovala a prezentovala preklady ruských spisovateľov L. N. Tolstého, F. M. Dostojevského, I. S. Turgeneva a francúzskych autorov V. Huga a A. Dumasa. Podľa spomienok nakladateľa a kníhkupca J. Horáčka prevádzalo nakladateľstvo do slovenčiny už realizované české preklady, aj napriek tomu ale edícia pomáhala saturovať slabo rozvinutý segment na slovenskom trhu. Prvé slovenské dielo – historický román *Kliatba na Muráni* Sama Tomášika – sa v sérii objavilo až v roku 1933 a podľa všetkého súviselo s nadviazaním spolupráce so Spolkom slovenských spisovateľov. Nasvedčuje tomu aj skutočnosť, že práve od novembra 1933 začal pod zastrešením Melantricha vychádzať tlačový orgán spisovateľskej organizácie *Slovenské smery umelecké a kritické*. Oficiálne ich redigovali predseda spolku Ján Jesenský a jeho čerstvý tajomník Emil Boleslav Lukáč. Vydávanie stavovskej revue u Melantricha však môžeme pravdepodobne pripísať Lukáčovi, ktorý od polovice dvadsiatych rokov spolupracoval so Slovenskou sekciou nakladateľského zväzu na propagačných akciách k slovenskej knihe a vďaka osobným kontaktom sa tiež v českých vydavateľských kruhoch pohyboval istejšie. Slovenský literárny mesačník, podobný melantrišským *Listom pro umění a kritiku*, ktoré začali súbežne vo vydavateľstve vychádzať, prinášal ukážky zo súdobej slovenskej i svetovej poézie, prózy a esejistiky a poskytovali priestor pre kritické state, štúdie a drobnú literárnu publicistiku. Časopisecká

Úpravy edičnej väzby *Melantrichovej slovenskej knižnice* a titulná strana spolkového časopisu počas vydávania u Melantricha.

prítomnosť mladej slovenskej tvorby sa však nepremietla do obsahu edície a až do jej zániku v roku 1935 sa sústreďovala len na „objavy z klasickej slovenskej literatúry“ ako Samo Tomášik, Ján Záborský, Jozef Miloslav Hurban, Ján Kalinčiak a Štefan Križan. Vydavateľstvo sa nepúšťalo do neistého vydávania mladých autorov a prepojenie so stavovskou organizáciou pravdepodobne neplnilo očakávania. Nepomohol ani fakt, že sa jednalo o etablované nakladateľstvo s tridsaťročnými skúsenosťami. K ďalšiemu rozšíreniu slovenskej produkcie v nakladateľstve už nedošlo a vydávanie *Melantrichovej slovenskej knižnice* i *Slovenských smerov* sa v roku 1935 ukončilo. Časopis sa presťahoval do Bratislavy, kde od jesene vychádzal v bratislavskom Eose. Slovenská tvorba však z Melantricha úplne nezmizla, mala však už len príležitostný charakter.³⁶

Z pohľadu celkovej bohatej medzivojnovnej produkcie Melantrichu predstavovala slovenská séria aj vydávanie časopisu krátko a efemérnu epizódu. Vydavateľstvo svojou pro-slovenskou aktivitou necielilo na vyššiu propagáciu slovenskej knihy medzi českými čitateľmi, prostredníctvom silnej pozície na trhu sa pokúšalo preniknúť lepšie na slovenský trh a pomáhalo slovenskej knihe dostať sa v záplave českých titulov lepšie ku slovenským čitateľom. Stiahnutie série i časopisu z nakladateľského portfólia v rovnakom čase vedie k predpokladu, že edícia neprinášala očakávaný zisk. Nepomohlo ani priame napojenie na spisovateľskú organizáciu. A tak hoci vo viacerých aspektoch činnosť Melantricha kopírovala Mazáčove aktivity, rovnaký výsledok sa nedostavil. Chýbala najmä drobná vytrvalá činnosť na podporu predaja a dlhodobá systematická spolupráca so slovenskými tvorcami, ktorá by tiež pomohla lepšie podchytiť spoluprácu so slovenskými inštitúciami. Melantrišské slovenské aktivity tak končia v období, keď sa Mazáč obchodne spojil so Slovenskou ligou a fakticky monopolizoval slovenský trh. Jediného a najväčšieho konkurenta vo svojom podnikaní spomedzi českých podnikov našiel L. Mazáč len v nakladateľstve Družstevní práce.

Družstvo knihomilov

Slovenská produkcia Družstevnej práce (DP) bola s ohľadom na predchádzajúcich nakladateľov relatívne malá, reprezentovalo ju len jedenásť pôvodných titulov, napriek tomu v medzivojnovom období zohrala kľúčovú úlohu pri pro-

36 Ešte v roku 1934 zaradilo do edície Úroda román G. Vámoša *Odlomená haluz*, ocenený aj v súťaži a koncom tridsiatych rokov tu – mimo edície – vyšli ešte ďalšie dva romány: roku 1937 *Svetlo v temnotách* Vavra Šrobára (pod pseudonymom Andrej Bielik) a o rok na to *Čas nezastavíš* Hany Gregorovej.

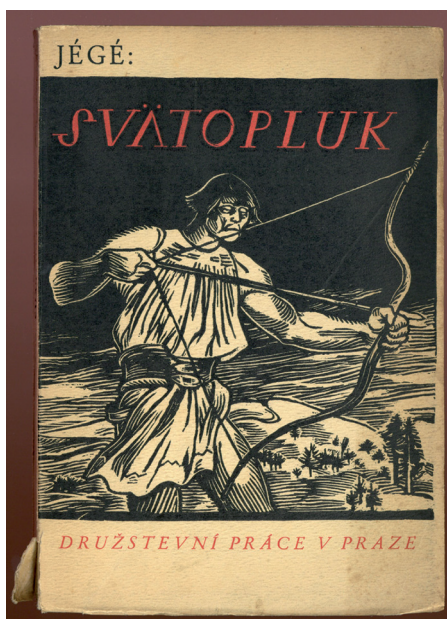
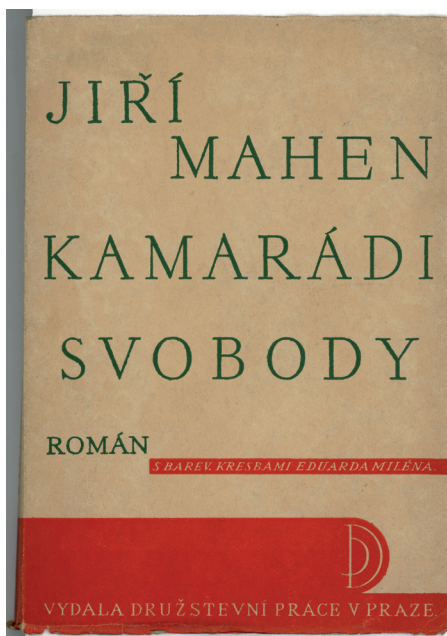
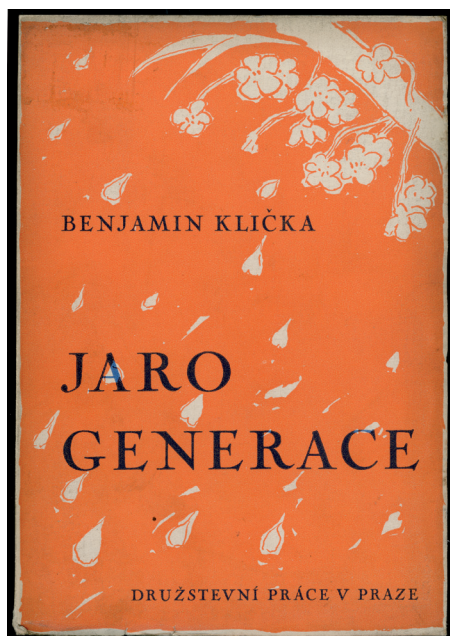
pagovaní slovenskej knihy v Čechách i v zahraničí a v súvislosti s našou témou je potrebné jej venovať pozornosť. Unikát DP tkvel v kooperatívnom spôsobe fungovania, preto ju občas nazývali aj „knihomolskou svojpomocou“. Vznikla v roku 1922 ako družstvo čitateľov, spisovateľov a umelcov s cieľom dostať čo najviac literárne, umelecky aj typograficky kvalitných kníh k čo najviac čitateľom, za takmer režíjné ceny. Činila tak najmä obchádzaním kníhkupeckého trhu, keď publikácie distribuovala priamo svojim členom.³⁷ Popri pôvodnej slovenskej tvorbe vydávala tiež ďalšie slovaciká,³⁸ organizovala výstavy, literárne večery, prednášky a besedy a veľkorysý priestor venovala slovenským autorom a umelcom na stranách nakladateľského časopisu *Panorama*.

Prvotný záujem DP o Slovensko bol organizačný, keď sa usilovala rozšíriť rady členov smerom na východ. V roku 1927 zriadila najskôr na Uhorskej 53 (dnešnej Obchodnej ulici) v Bratislave, od tridsiatych rokov v novopostavenom obchodnom a obytnom bloku Avion, sekretariát pre Slovensko a Podkarpatskú Rus, kde prijímala prihlášky nových členov. V priestoroch tiež prevádzkovala moderne zariadenú Krásnu izbu, ktorá po pražskom vzore ponúkala za režíjné ceny aj umelecko-priemyselné predmety, tkaniny, koberce, keramiky, sklo a nábytok. Príliv členov zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi nebol veľký, organizačne sa tým ale DP začala meniť z výlučne českého na československý podnik.

So slovenskou knižnou produkciou začala o rok neskôr a nie náhodou sa jej začiatok prelína s 10. výročím založenia spoločného štátu. Prvou slovenskou knihou bol román *Svätopluk* Ladislava Nádašiho-Jégého, ktorý vyšiel v rámci reprezentatívneho súboru Troch kníh súdobej kultúry, spolu s českým dielom *Jaro generace* Břetislava Kličky a moravskými *Kamarádmi svobody* Jiřího Mahena. DP na začiatok stavila na historický motív vychádzajúci zo spoločnej česko-slovenskej minulosti, čo podčiarkoval podnázov knihy *Obrazy z dávnověku našich dějin*. Hoci sa postarala o propagáciu celej kolekcie, z nákladu *Svätopluka* sa do konca roku predala len tretina. V dopise Jégému z 22. decembra 1928 vyslovilo vydavateľstvo poľutovanie nad tým, že i „přes dobrou snahu Svä-

37 Viac o aktivitách a fungovaní DP pozri *Pět let Družstevní práce. Almanach*. Praha 1927; *Deset let Družstevní práce*. Praha 1932; KNAP, Josef: Jilemnický a Král v Družstevní práci. In: *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C, Literární historie, 1965, č. 4, s. 151–174; FRANC, František: Družstevní práce. Příspěvek k nakladatelské historii. In: *Knižní kultura*, 1965, roč. 2, s. 41–44, 85–88, 129–132, 174–176, 218–220, 262–264, 304–308, 348–349; BÍLKOVÁ, Eva: *Národní 36. jubilejní tisk k 35. výročí vzniku nakladatelství Odeon*. Praha 1988; VLČKOVÁ, Lucie (ed.): *Družstevní práce. Sudek – Sutnar*. Praha 2006.

38 V roku 1926 vydala v sérii poučných a ilustrovaných diel *Orbis pictus* dielo Rudolfa Těsnohlídka o liptovskom jaskynnom komplexe *Demänová*; v roku 1934 *Požár Tater* Jiřího Mahena v bibliofilsky zameranej edícii Slunovrat.

*Tri knihy súdobej kultúry pri príležitosti
10. výročia vzniku ČSR*

topluk jaksi zapadl.³⁹ K ďalšej spolupráci medzi nakladateľstvom a spisovateľom už nedošlo. Jégé bol nespokojný s jazykovou úpravou a ilustráciami a pevne nakoniec zakotvil u L. Mazáča, DP mala zas väčšie očakávania od predaja knihy na Slovensku. Družstevní čitatelia, z väčšiny českí a moravskí členovia, si ešte nezvykli kupovať slovenské knihy a verejnosť na Slovensku knihu veľkú pozornosť nevenovala.⁴⁰ K pomalej zmene začalo dochádzať až po vydaní románu Mila Urbana *Živý bič*, ktorým Družstevní práce zároveň predznamenal svoju orientáciu na slovenský sociálny román.

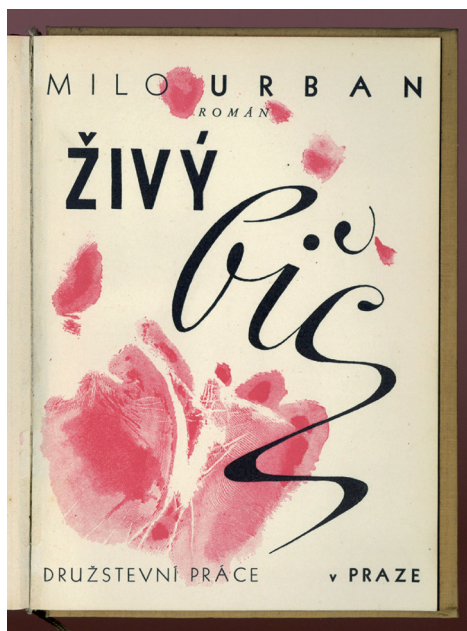
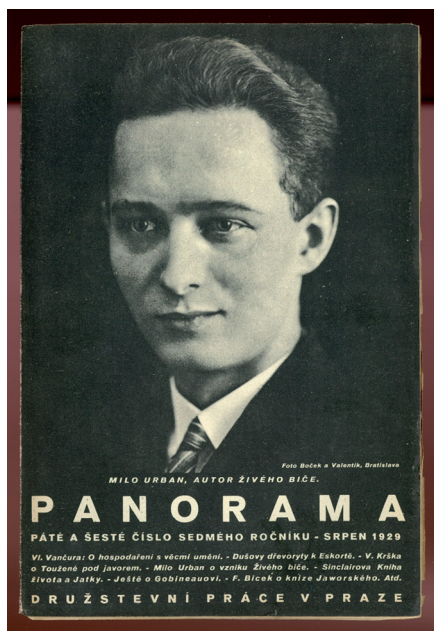
Živý bič vyšiel prvýkrát v roku 1927 v Mazáčovej Edícii mladých slovenských autorov a DP naň upozornil bratislavský kníhkupec L. Štunc. Prekážala mu Mazáčova expanzia a sám mal plány začať nakladateľskú kariéru. Keď sa mu nepodarilo zohnať potrebný obnos a vydať Urbana sám, napísal o nedocenení a čitateľskej príťažlivosti jeho románu družstevnému nakladateľstvu. To si Štuncove infomácie a podnikanie najskôr preverilo a až potom rozbehlo ďalšie kroky a kontaktovalo autora. Samotnému Urbanovi však takéto „prelietavanie“ nebolo príjemné a zmeniť názor mu pomohla až mladá profesorka a horlivá propagátorka DP na Slovensku Alžbeta Göllnerová-Gwerková. „*Vraj, prečo by som trčal u jedného vydavateľa, zameraného výlučne na slovenský knižný trh (to ako u Mazáča); prečo odmietať možnosť dostať sa do rúk českého čitateľa? Jej argumenty vcelku boli rozumné, a tak som neváhal,*“⁴¹ zaspomínal si po rokoch na svoje rozhodovanie Urban. Družstevní práce dielo vydala v trojtisícovom náklade a zaradila ho do hlavnej edičnej rady *Živé knihy A*. Obálku aj väzbu navrhol jeden z hlavných výtvarníkov nakladateľstva Emanuel Frinta. Propagácia knihy začala v *Panorame* 2. septembra 1929 a sprevádzala ju noticka redaktora B. M. Kliku osvetľujúca zámery nakladateľstva so slovenskou literatúrou: „*Po Jégéovu historickém románu Svätopluk podruhé se pokoušíme zvýšiti zájem čtenářů českých o knihu slovenskou a získati je i čtenáře slovenské pro to, co bychom tak rádi: aby pravidelný zřetel k literatuře slovenské stal se součástí našeho nakladatelského programu.*“⁴² Intenzívna kampaň na stranách časopisu však nepomohla. *Živý bič* bol síce úspešnejší než Nádašiho próza, ale z 2 100 expedovaných zväzkov sa nakladateľstvu takmer štvrtina vrátila a družstevných čitateľov si získaval pomaly. Ako reakciu na vzniknutú situáciu sa DP rozhodla iniciovať diskusiu o vhodnosti prekladania slovenských diel do češtiny – najskôr

39 LA PNP, f. Družstevní práce – nakladateľský archív, list DP L. Nádaši-Jégému z 22. 12. 1928.

40 Tamže.

41 URBAN, Milo: *Kade-tade po Halinde. Neveselé spomienky na veselé roky*. Bratislava 1992, s. 215.

42 B.M.K [Břetislav Maria Klika]. Po Jégéovu..., in: *Panorama. Kulturní zpravodaj*, roč. 7, č. 5–6, 1929, s. 142.

Portrét Mila Urbana na titulke družstevného časopisu *Panorama* ako súčasť propagácie k vydaniu jeho románu *Živý bič* a obálka k druhému vydaniu tohto románu v DP.

v slovenských periodikách, neskôr na stranách vlastného časopisu. Výsledok nebol povzbudivý, recenzenti ankiet uprednostňovali preklady. Aj napriek tomu DP nakoniec ponechala vydávanie v origináli a svoje rozhodnutie zdôvodnila: „*Družstevní práce má vést, i když stanovisko, které zastáváme, není právě populární. Družstevní práce má učit číst, když už naučila své členy knihy kupovat (či lépe, sdružila valnou část konzumentů dobré české knihy). Družstevní práce má podporovat jednotu obou kmenů národa československého také tím, že vedle knih českých bude vydávat také dobré knihy slovenské.*“⁴³ Potvrdila tak svoju československú orientáciu a slovenské vydania začala dopĺňať slovensko-českým diferenciačným slovníčkom. Spôsobený rozruch ale pomohol prebudit samotný záujem o román a vydavateľstvo vydalo Urbanovo dielo v ďalších troch vydaniach. V DP tak vyšiel *Živý bič* celkom štyrikrát a spolu s Mazáčovým výdaním sa jednalo o unikum. Bolo to prvé a zatiaľ jediné pôvodné slovenské dielo, ktorého prvých päť vydaní vyšlo v Prahe.⁴⁴ V roku 1930 uviedla DP na trh ešte jeho pokračovanie *Hmly na úsvite*.

43 Česky či slovensky?, in: *Panorama*, roč. 8, č. 5–6, 1930/1931, s. 99.

44 Prekonať ho dokázalo až šesť vydaní *Čachtickej pani* a *Jánošíka* u Mazáča.

Vítazi Súbehu DP F. Král, Z. Zguriška a P. Jilemnický s redaktorom L. Zúbkom pred rozhlasovým mikrofónom 24. 10. 1937 (súkromný archív rodiny J. Smreka)

Nakladateľstvu sa zároveň podarilo z románu *Živý bič* urobiť svetový román, keď sa postaralo o jeho preklady do ruštiny, nemčiny, švédčiny a slovinčiny, chorvátčiny, poľštiny a maďarčiny. Zo zahraničných vydaní najviac zarezonoval v Nemecku, kde pod názvom *Die lebende Peitsche* vyšlo neuveriteľných 16 tisíc výtlačkov.⁴⁵ V roku 1931 sa rokovalo dokonca o jeho nemeckom sfilmovaní a k výprave mal byť ako poradca prizvaný režisér a znalec slovenského národopisu Karol Plicka. Popri nemeckej verzii sa mala v nemeckých štúdiách a slovenských exteriéroch paralelne nakrúcať aj československá verzia. Zmena nemeckej politickej klímy po roku 1933 tento proces zahatala. *Živý bič* sa však vďaka DP stal prvou slovenskou knihou, ktorá po roku 1918 prenikla do zahraničia a pozitívny krátky referát o nej 20. júna 1935 priniesli dokonca britské *London Times*.

Od L. Mazáča prešiel do Družstevnej práce aj slovensky píšuci český učiteľ Peter Jilemnický a pre družstevnú povahu prilákala ďalšieho ľavicového autora

45 *Die lebende Peitsche* vydalo v náklade 12 tisíc kusov rovnako družstevné nakladateľstvo Unicum – Bücherei für Alle a ďalších 3 000 exemplárov sa dostalo na kníhkupecký trh prostredníctvom Neuer Deutscher Verlag.

Fraňa Kráľa. Popri slovenskej próze zoznamovala svojich čitateľov tiež so slovenskou poéziou. (*Tvář mladého Slovenska, Výber z E. B. Lukáča*). Pri príležitosti zvolania prvého Kongresu slovenských spisovateľov v roku 1936 vyhlásilo nakladateľstvo tiež súťaž o najlepší slovenský román. V septembri 1937 sa porota konečne uzniesla na víťazovi a prvú cenu udelila P. Jilemnickému za jeho dielo *Kompas v nás*. Druhú cenu rozdelila medzi *Bičianku z doliny* Zuzky Zgurišky a *Stretnutie* F. Kráľa.⁴⁶

Od samého začiatku dbala Družstevní práce na kvalitu a vzhľad vydávaných kníh. Na úprave slovenských zväzkov pracovali kmeňoví spolupracovníci E. Frinta a L. Sutnar, pričom vydavateľstvo prizývalo k spolupráci aj slovenských umelcov Kolomana Sokola, Mikuláša Galandu a Štefana Bednára, ktorých následne predstavovalo vo svojom výstavnom priestore Krásná jizba.

Význam Družstevnej práce pre Slovensko

Družstevná práca aj napriek nízkemu počtu vydaných slovenských titulov zohrala v medzivojnovom období kľúčovú úlohu pri propagácii slovenskej literatúry na Morave a v Čechách. Vďaka rešpektovaniu idey jednotnej československej literatúry s dvoma jazykovými vetvami a dodržiavaním vydaní v origináli pomáhala prehľbovať česko-slovenský dialóg a stávala sa príkladom pozitívnej československej spolupráce. Českí členovia družstva sa neobznamenali len so slovenskou literatúrou, ale sprostredkovane aj so slovenskou kultúrou a reáliami a vďaka diferenciacným slovníčkom mohli skúmať tiež jazykovú blízkosť slovenčiny. Vďaka etablovanej a dobre fungujúcej databáze odberateľov mohla tiež vydávať diela, ktoré pre svoje modernistické tendencie nachádzali ťažšiu cestu k slovenským nakladateľom i čitateľom. Na slovenské pomery úplne priekopnícky kliesnila cestu slovenským autorom a ich dielam za hranice Československa. Jej úloha vo vzťahu ku Slovensku tu však nekončila. Slovenský program nelimitovala len na vybrané tituly, ale podobne ako Leopold Mazáč, ho dopĺňala sprievodným programom autorských čítaní, prednášok i výstav v Krásnej jizbe. So zámerom vyhnúť sa chybám vo vydaniach tlačila a korigovala slovenské knihy v bratislavskej Slovenskej Grafii a dokončené archy posielala do knižárskej dielne v Prahe vlakom. Aby podporila miestny priemysel, tlačila všetky slovenské publikácie výlučne na papieri z Harmaneckých papierní. Podľa slov jej dlhoročného riaditeľa Václava Poláčka len do roku 1933 zaplatila na autor-

46 Viac o slovenských vydaniach v DP KAPRÁLIKOVÁ, Monika: Slovenská literatúra vo vydaniach Družstevnej práce. In: *Literární archiv*, 2020, č. 52, s. 56–73.

ských honorároch a za papier Harmaneckým papierňam takmer milión a pol korún a rozšírila 25 000 slovenských kníh.⁴⁷ Rovnako aj výročné 15. valné zhromaždenie, ako prvé mimopražské vôbec, zvolala DP na 6. februára 1938 do bratislavského hotela Carlton. Na pozadí stupňujúceho sa politického napätia chcela v jubilejnom roku republiky demonštrovať kultúrnu jednotu a osláviť československú myšlienku. Ďalší rozvoj spolupráce však zahatali v marci 1939 nové politické okolnosti a po rozpade republiky postúpila väčšina slovenských autorov so súhlasom nakladateľstva svoje práva Matici.

Nelúčenie

Keď sa v marci 1938 uskutočnilo valné zhromaždenie Sväzu kníhkupcov a nakladateľov, nieslo sa ešte v znamení pracovného vzostupu aj vzájomných výmen. Republika oslavovala 20. výročie založenia a aj Slovenská sekcia zväzu už registrovala 97 aktívnych členov.⁴⁸ V podobnom akčnom duchu sa nieslo i výročné a prvé výjazdne zhromaždenie členov Družstevnej práce v Bratislave, medzi ktorými nechýbali spisovatelia Vladislav Vančura, Jaroslav Seifert či Karel Nový. Závery zjazdu boli optimistické a aj čísla slovenských členov nádejne rástli. Na znak vzájomnosti do programu dokonca zahrnuli oficiálnu návštevu delegácie DP pri hrobe Ludovíta Štúra v Modre, kde položili veniec a pietne spomenuli na jeho činnosť. Prejav napísal a predniesol básnik Jaroslav Seifert a začínal sa slovami manifestujúcimi vôľu družstva pomôcť slovenskej literatúre dosiahnuť zaslúžený medzinárodný ohlas: „*Družstevní práce, v jejímž jménu vyslovujeme tu dík a přinášíme skromnou poctu, přichází k tomuto hrobu – nikoliv bez jistých práv. Byla první mezi prvními, kdo po převratu zasnoubili obě řeči velikých větví tohoto státu. Slovenské knihy, které vydala, rozlétly se nejen po zemích českého jazyka, ale přešly i hranice tohoto státu, nesouce na svých stránkách slávu země a její kultury do světa.*“⁴⁹ Po ukončení zjazdu členovia vyjadrili vôľu pokračovať v mimopražských zasadnutiach – žiadne z nich sa už ale nestihlo zrealizovať. Aj posledné zhromaždenie celorepublikového nakladateľského zväzu sa zišlo v pohnutých pomníkovských časoch 15. novembra po vyhlásení autonómie. Slovenskí členovia však „*neporušili spolkové zásady, zostali riadnymi členmi Zväzu v Prahe, ba aj členmi Obchodného družstva českých kníhkupcov.*

47 POLÁČEK, Václav: Večer Družstevnej práce. In: *Slovenský denník*, roč. 16, č. 271, 9. 12. 1933, s. 5.

48 Podľa HORÁČEK, Ján: *Krása čierneho umenia*, s. 168.

49 LA PNP, f. Družstevní práce – nakladateľský archív, SEIFERT, Jaroslav. U hrobu Ludevíta Štúra (rkp).

Nadalej objednávali českú literatúru a tak prejavovali solidaritu s českým národom a jeho kultúrou.⁵⁰ Napriek manifestácii jednoty sa ale politické zmeny dotkli citelne všetkých členov zväzu. Po 14. marci sa na Slovensku sťažila aj kolportácia českých novín a kníh, pretože začal platiť jej zákaz. Mnohé spoločné nakladateľské projekty však ešte dobiehali. Aj napriek rozdeleniu vychádza oficiálne až do konca júna 1939 v Prahe literárno-umelecký mesačník *Elán*, do ktorého jeho redaktor Smrek zaradí dnes už notoricky známy článok L. Novomeského *Nelúčenie*, v ktorom sa v mene Slovákov nelúčil s českou kultúrou, pretože by jej to bolo cudzie. V roku 1939 vyjde v rovnakom nakladateľstve aj pre pomery oneskorené vydanie výberu básní M. Rázusa. Nakladateľský zväz prostredníctvom svojho tlačového orgánu vyjadrí nad situáciou poľutovanie: „Česká kniha nikde nemala takých priateľov ako na Slovensku. Teraz sú však medzi nami vytýčené hranice a každý národ sa bude ďalej rozvíjať podľa svojich podmienok. Budúcnosť ukáže, aké to malo pre nás výhody.“⁵¹

Svoje slová o „nelúčení sa“ s českou kultúrou potvrdil L. Novomeský nakoniec aj na poli knižnom, pri prípravách jeho poslednej básnickej zbierky *Svätý za dedinou*, ktoré sa už odohrávali v tieni nových udalostí. Zbierka vyšla až niekoľko mesiacov po zániku Československa na konci roku 1939. Korešpondencia k nej dokladá vzájomnú náklonnosť a úctu medzi Melantrichom a slovenským autorom v pohnutých časoch. Hoci nakladateľstvo básnikovi navrholo, aby už dlhší čas pripravovanú knihu vzhľadom k okolnostiam vydal na Slovensku, Novomeský sa z presvedčenia – a proti ekonomickej stránke veci – rozhodol zostať u českého nakladateľa a nakladateľ publikáciu vydal. Nostalgicky potom pôsobí autorova dedikácia českému priateľovi Karlovi Teigemu, ktorému knihu na Novomeského pokyn nakladateľstvo poslalo aj s jeho priloženou navštívenkou s textom: „*Karlu Teigemu, aby nezapomnel na propovídané pražské dny, na něž již z Bratislavy vzpomíná, teskně ale rád, L. Novomeský.*“⁵²

50 Podľa HORÁČEK, Ján: *Krása čierneho umenia*, s. 168.

51 Tamže.

52 LA PNP, f. Karel Teige (1900–1951), venovanie L. Novomeského K. Teigovi z 10. marca 1940.

